

Ronald W. Langacker ja kognitiivisen kieliopin perusta. – Pentti Haddington & Jari Sivonen (toim.), *Kielentutkimuksen modernit klassikot* s. 30–57. Helsinki: Gaudeamus.

TALMY, LEONARD 2000: *Toward cognitive semantics. Volume I. Concept structuring systems*. Cambridge: The MIT Press.

VISK = HAKULINEN, AULI – VILKUNA, MARIA – KORHONEN, RIITTA – KOIVISTO, VESA – HEINONEN, TARJA RIITTA – ALHO, IRJA 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoersio. <http://scripta.kotus.fi/visk> (19.2.2015).

Tutkimuksia uskonnollisesta kielestä ja sen käytöstä

Riikka Nissi & Aila Mielikäinen (toim.): *Sanaa tutkimassa. Näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2014. 345 s. ISBN 978-952-222-554-2.

Uskonnolliset vuorovaikutustilanteet ja tekstit ovat olleet tällä vuosituhannella monen fennistisen opinnäytetyön aineistona (esim. Lehtinen 2002; Leiber 2003; Lappalainen 2004; Kela 2007; Nissi 2010). *Sanaa tutkimassa: Näkökulmia uskonnolliseen kieleen ja sen käyttöön* -artikkelikokoelma on kuitenkin ensimmäinen kielitieteellinen teos, jossa fokus on uskonnollisessa kielessä itsessään, ja se kokoaa näin hajallaan olevia havaintoja yhteen.

Riikka Nissin ja Aila Mielikäisen toimittama kirja koostuu johdannosta ja yhdeksästä artikkelista, jotka on ryhmitelty kolmeen osaan. Ensimmäinen osa keskittyy kirjoitettuun kieleen, toinen puhuttuun, ja kolmannessa tarkastellaan metaforia. Jako on looginen, mutta muutkin ratkaisut olisivat olleet mahdollisia. Tarkastelunkin artikkeleita osin eri järjestyksessä kuin ne ovat kirjassa. Teoksen pääpaino on nykykielessä, ja varsinkin suuren osan saa erilaisten uskonnollisten vuorovaikutustilanteiden tarkastelu keskusteluanalyttistä metodologiaa käyttäen. Suoma-

laisessa kontekstissa ei ole yllättävää, että uskonnollinen viittaa tässä kristinuskon piirissä tapahtuvaan kielenkäyttöön.

Raamatunkäännösten historian kautta nykyhetken

Toimittajien kirjoittama johdanto on erinomainen avaus kirjalle. Siinä esitellään keskeiset käsitteet ja lähestytään aihepiiriä monitieteisesti ja -puolisesti tuoretta tutkimusta käyttäen. Niinpä se tarjoaa hyvän aloituspaketin vaikkapa aihepiiristä kiinnostuneelle opinnäytetyön tekijälle.

Vaikka lukija olisikin kiinnostunut ensisijaisesti nykyään käytettävästä uskonnollisesta kielestä, hänen on hyvä tuntea sen syntytausta. Tähän saa vankan pohjan Aila Mielikäisen kirjoittamasta yleiskatsauksesta, jossa rakennetaan kehityskaari Agricolasta tähän päivään. Suurten linjojen lisäksi artikkelissa on kiinnostavia yksityiskohtia, kuten sen havainnollistaminen, mistä aineksista niin sanottu piipiatyyli syntyy ja millaisten merkityksenmuutosten kautta sanoista tulee uskonnollisia. Nykyään uskonnollisissa teksteissä ja vuorovaikutustilanteissa on runsaasti variaatiota samaan tapaan kuin muissakin diskursseissa, eikä aina ole yksiselitteistä, mikä on uskonnollista ja

mikä ei. Mielikäinen pohtiikin uskonnollisen kielen rajoja niin suhteessa murteisiin, slangiin kuin psykologiaan.

Myös Taru Kolehmaisen kirjoitus on otteeltaan diakroninen, ja se syventää Mielikäisen yleiskatsausta raamatunkäännösten osalta. Kolehmainen tarkastelee kielenhuoltajien toimia Raamatun kieliasun muokkaajina. Artikkelit osoittaa havainnollisesti, ettei linja ole jatkunut suoriin uudistuksesta toiseen vaan käännöksissä näkyy aaltoliike ja tasapainottelu konservatiivisen ja uudistavan linjan välillä. Vastakkain ovat olleet toisaalta sanatarkeus ja juhlava raamattuytyli, jossa halutaan pitää kiinni konventioista, toisaalta pyrkimys sujuvaan nyky-suomeen, joka olisi mahdollisimman ymmärrettävää.

Kirja on taitavasti rakennettu, sillä siinä missä Kolehmaisen kirjoitus syventää Mielikäisen katsausta, Tuulia Toivasen artikkeli puolestaan syventää Kolehmaisen osuutta. Toivanen tarkastelee uusimman raamatunkäännöksen (1992) vastaanottoa monipuolisen lähdeaineiston valossa. Keskeisessä asemassa on erilaisissa lehdissä käyty keskustelu, johon osallistuivat niin tavalliset kansalaiset kuin erilaiset asiantuntijatkin. Lähde-luettelosta käy ilmi, mistä lehdestä mikin kommentti on peräisin, mutta lukijaa olisi helpottanut, jos tietoa olisi ollut myös leipätekstissä tai tekstiviitteissä. Vastaanoton analyysi näyttää, miten tärkeää monelle on traditio ja miten kielelliset yksityiskohdat helposti hengellistetään. Toivanen myös osoittaa, että palautteella on ilmeisesti ollut vaikutusta käännösratkaisuihin ja palautteen runsaus on kenties ollut osasyys prosessin pituuteen. Nykyisen käännöksen valmistelu ei kiinnostanut samassa määrin fennistejä kuin edeltäjänsä, mutta maallikot osallistuivat keskusteluun vilkkaasti. Kirjan kokonaisuutta ajatellen artikkelin olisi voinut fokusoida pelkästään kieltä koskevaan palautteeseen, vaikka toki muutkin käännöstyötä koske-

vat kommentit antavat kontekstia kielestä käydylle keskustelulle.

Nuoret ja uskonnollinen kieli

Kirjan artikkeleista kaksi perustuu kirjoittajiensa pro gradu -tutkielmaan. Tämä on ilahduttavaa, sillä harmillisen monet kiinnostavat gradut jäävät huomaamatta, jos niitä ei jalosteta julkaisuiksi. Mirja Oksasen tutkimuskohteena on vapaakirkollistaustaisen nuorisolehden (*Dynamite News*; myöh. *Hope*) kielenkäyttö, erityisesti keskeisistä hengellisistä käsitteistä käytetyt ilmaukset (ks. myös Oksanen 2007). Lehden tyylille on ominaista, että hengellisistä asioista pyritään puhumaan nuorten kielellä ja nykyaikaan soveltaen. Tähän käytetään puhekieltä, slangia ja erilaisia metaforisia ilmauksia (esim. Jumalasta *Taivaan Iskä*, *Iso Pomo*, *suurin mahdollinen taiteilija*). Metaforat nousevat tekstin aihepiiristä. Tutkimus osoittaa toisaalta sen, että konservatiivinen uskonnollinen kielikin voi ammentaa uutta; toisaalta Oksanen näyttää, etteivät kielikuvat lopulta ole niin uusia tai radikaaleja kuin pinnalta näyttää: niistä suuri osa perustuu metaforisiin käsitekenttiin, joiden juuret juontavat Raamattuun asti.

Nuorten maailmassa liikutaan myös Laura Niemen artikkelissa, jossa tarkastellaan herätyskristilliseen seurakuntaan kuuluvan kolmikron slangin käyttöä. Tämänkin artikkelin pohjana on pro gradu -tutkielma (Paananen 2012). Tutkittavana ovat nuorten aikuisten arkikeskustelut, joissa käsitellään uskonnollisia topiikkeja, kuten uskoontulua. Vaikka artikkelissa on joitakin opinnäytetyöstä kertovia piirteitä (esim. runsas aiemman tutkimuksen esittely), se on teoreettis-metodologisesti tärkeä puheenvuoro. Ensiksikin innovatiivista on Niemen tapa määritellä sanat slangiksi tai uskonnollisiksi kontekstuaalisin perustein: ratkaiseva kriteeri on se, muodostuuko kyseisen sanan ja sen esiintymisympäristön välille tyylillinen kont-

rasti. Tämä havainnollistuu lukijalle, kun Niemi osoittaa keskustelukatkelmasta (esim. 3 s. 253), miten *jännästi* kontrastoituu samassa lausumassa esiintyvään uskonnolliseen ilmaukseen *avata portteja* ja saa näin slangitulkinnan. Toiseksi hän pohtii ansiokkaasti slangin ja identiteetin indeksistä suhdetta, jossa asennoituminen toimii niitä yhdistävänä linkkinä. Tutkitussa ryhmässä slangia antaa mahdollisuuden identiteetin kerroksellisuuden näyttämiseen: slangia käyttämällä puhuja voi pitää menneisyyttä esillä ja näin korostaa uskoontulon olleen voimakas elämänmuutos.

Kolmas artikkeli, jossa nuoret ja uskonnollinen kieli kohtaavat, on Riikka Nissin tutkimus Raamatun tekstin humoristisesta käsittelystä raamattupiirin keskusteluissa. Uskonnollisella kielellä leikkittely ei ole ominaista pelkästään nuorille, mutta lienee silti tälle ikäryhmälle tyypillisempää kuin vanhemmille. Nissi osoittaa havainnollisesti, miten tunnistettavasti mutta silti hienovaraisesti jotakin raamatunkohtaa tarjotaan muille osallistujille humoristiseen tarkasteluun. Hienovaraisuus – se, että vihje annetaan implisiittisesti, prosodian keinoin – mahdollistaa tarjouksen ohittamisen. Tasapainoilu pyhän ja arkisen välimaastossa näkyy myös siinä, millaisilla asioilla leikitellään: huumori kohdistuu yleensä tarkasteltavan tekstin kieliasuun, ei sen sisältöön. Olenaisista on kuitenkin se, että leikkittely liittyy tyypillisesti sellaisiin tekstin kohtiin, joissa on jotakin ristiriitaa osallistujien oman elämismaailman kanssa. Huumori näyttääkin olevan usein keino ottaa etäisyyttä vaikeisiin teemoihin.

Pyhän puhuttelevuus

Maallikkokristittyjen raamatuntutkiste-
luja tarkastelee myös Esa Lehtinen, jonka aineisto on adventistien tilaisuuksista. Toisin kuin Nissin tutkimissa nuorten raamattupiireissä, adventistien keskuste-

luissa on selvä agenda ja vetäjä. Lehtinen havainnollistaa artikkelissaan sitä, miten osallistujat pyrkivät päätelmiä tekemällä osoittamaan tekstin puhuttelevuuden. Sitä kautta etsitään tekstin kytköstä nykyisyyteen ja osallistujien elämään. Artikkelin ydinajatuksiin kuuluu se, että päätelmiä tehdessään Raamatun tutkisteluun osallistuvat nojaavat samoihin kulttuuriin resursseihin kuin muussakin toiminnassaan. He eivät siis suinkaan tukeudu vain uskonnolliseen traditioon tai oman uskonyhteisönsä käytänteisiin. Lehtinen osoittaa muidenkin esimerkkiensä kautta, että uskonnollinen vuorovaikutus perustuu samoihin lainalaisuuksiin kuin muukin kommunikaatio. Siksi sitä voi ja kannattaa tutkia samoin työkaluin kuin muutakin vuorovaikutusta. Näiden metodologisten pohdiskelujen kautta artikkelilla on laajempi merkitys kuin pelkästään yhden vuorovaikutustoiminnon kuvaaminen.

Sosiologi Melisa Stevanovicin artikkelin teemat linkittyvät monen edeltävän artikkelin kanssa. Myös siinä tarkasteltavissa keskusteluissa pohditaan uskonnollisen tekstin puhuttelevuutta ja tasapainoillaan arkisen ja pyhän jännitteestä syntyvän arkaluonteisuuden kanssa. Tutkimuskohteena ovat kanttorin ja papin väliset keskustelut, joissa neuvotellaan siitä, mitä virsiä tulevaisuudessa kirkollisissa tilaisuuksissa lauletaan. Virren valinnassa keskeisiä kriteerejä ovat sen sopivuus kyseisen tilaisuuden aiheeseen sekä sen ymmärrettävyys kuulijakunnalle. Kirjoittajan fokuksessa ovat tapaukset, joissa keskustelun osallistujat siteeraavat virsisanoituksia. Hän osoittaa, että referenttia käytetään perustelevaan kyseisen virren sopivuutta. Perustelujen eksplikointi ei ole läheskään aina selvää, vaan osallistujat tuntuvat luottavan siihen, että virren siteeraus eli sanat puhuvat puolestaan. Perustelujen epämääräisyys voi kertoa valintoihin liittyvästä arkaluonteisuudesta: on tasapainoiltava toisaalta sen kanssa, että virsi tukisi tilaisuuden tunnustuksellista

ja pyhää luonnetta, mutta toisaalta se ei saisi olla liian paatoksellinen ja etäällä ihmisten arjesta.

Arvoitukselliset metaforat

Kirjan päättää Maria Kelan metaforia käsittelevä artikkeli. Se on sijoitettu yksin omaan osastoonsa, mikä kertoo sen erillaisuudesta suhteessa muihin. Pieni temaattinen yhteys sillä on Oksasen artikkeliin, jossa erilaiset kielikuvat ovat esillä, mutta kovin luontevaa paikkaa sille on vaikea löytää. Vaikka Kelan artikkeli jää harmillisesti parittomaksi, se tuo tärkeän lisän kokonaisuuteen.

Metaforiin perehtymättömälle teksti ei ole vaivatonta luettavaa, vaikka kirjoittaja tekee selvästi parhaansa avatakseen haastavaa tematiikkaa. Erilaisten metaforanäkemyksen esittelyä olisi voinut kuitenkin hieman karsia, sillä analyysia edeltävä taustoitus vie liki 15 sivua. Kelan keskeisiä lähtökohtia on se, että uskonnollisessa kielellä metaforat saattavat sekoittaa väitelausesiin, koska aina ei ole selvää, milloin on kyse kuvallisesta ilmauksesta. Apuna voi käyttää hänen kehittämänsä ekvatiivisuusmittaria: jos subjektin ja predikaatiivin paikkaa ei voi vaihtaa, kyse on kuvallisesta ilmauksesta eli metaforasta. Aineistokseen Kela on valinnut Johanneksen evankeliumin ja Ilmestyskirjan MINÄ OLEN -lauseet (esim. MINÄ OLEN ELÄMÄN LEIPÄ, Joh. 6: 35) sekä Uuden Testamentin perhemetaforat (esim. JEESUS ON JUMALAN POIKA). Haastavimmaksi metaforaksi osoittautuu JEESUS ON JUMALAN POIKA, jonka tulkinta riippuu tulkitsijan näkökulmasta. Kristitty tulkitsee sen ekvatiiviseksi, koska hänelle Jumalan poika on vain ja ainoastaan Jeesus, kun taas esimerkiksi hindulainen pitää lausetta vain metaforana. Luontevinta kirjoittajan mielestä on tulkita JEESUS ON JUMALAN POIKA dogmiseksi väitelauseeksi, sillä kristinuskon sisälläkin väittämään liittyy metaforisuutta – eihän Jumala kui-

tenkaan biologisessa mielessä ole Jeesuksen isä.

Lopuksi

Sanaa tutkimassa tarjoaa monta kiinnostavaa näkökulmaa uskonnolliseen kielenkäyttöön, sekä kirjoitettuihin teksteihin että keskusteluihin. Kirjassa ovat edustettuina niin valtakirkon kuin jäsenmäärältään pienempien mutta aktiivisen vapaaehtoistoiminnan ansiosta varsin näkyvien herätyskristillisten piirien kielelliset käytänteet. Artikkelit valottavat kanonisoitujen tekstien muutosta ja siihen suhtautumista; huomiota saavat myös näistä pyhistä teksteistä keskustelu ja niiden tulkinta nuorten kielelle. Monipuolisuutta lisäävät analyysit, jotka kohdistuvat tilanteisiin, joissa uskonnollinen ulottuvuus liittyy enemmän topiikkiin kuin itse toimintaan tai tilanteeseen. Niillekin, jotka ovat jo tutustuneet Kelan (2007), Lehtisen (2002), Nissin (2010) ja Stevanovicin (2013) väitöskirjoihin, kirjalla on annettavaa, sillä artikkeleissa on tavalla tai toisella uusi näkökulma kirjoittajien aiempaan tutkimukseen.

Vaikka artikkelit ovat keskenään erilaisia, kirja sopii kokonaisuutena oppimateriaaliksi. Aivan ehdoton se on tietysti uskonnollista kielenkäyttöä tutkivalle opinäytetyöntekijälle, mutta yksittäisistä kirjoituksista hyötyvät monet muutkin. Mielikäisen ja Kolehmaisena artikkelit voisivat luettaa kirjasuomen kehityksen kurssilla, Niemen artikkeli saattaa jatkossa kuulua sosiolingvistiikan opintopakettiin ja Stevanovicin tekstiä suosittelisin referoinnin funktioista kiinnostuneelle proseminaarilaiselle. Listaa voisi helposti jatkaa.

Entä jäikö jotain puuttumaan? Uskoakseni ei mitään sellaista, josta olisi tässä esiteltyjen artikkelien tavoin saatavilla ajantasaista ja tasokasta kielitieteellistä tutkimusta, joten seuraava lista ei ole moite toimittajille vaan ennemminkin ideoiden heittäjä tulevaa tutkimusta

ajatellen. Kokonaisuuteen olisi sopinut saarnojen tarkastelu vaikkapa retorisisista lähtökohdista; yhtä lailla tutkimisen arvoisia olisivat vapaamuotoisemmat henkilökohtaiset todistukset, joita harrastetaan erityisesti herätyskristillisissä piireissä. Johtuisikohan tämä aukko siitä, että puhutun kielen tutkimuksessa on vallalla keskusteluanalyttinen metodi? Saarnat eivät varsin monologisina kielenkäyttötilanteina ymmärrettävästi houkuttele vuorovaikutuksen tutkijoita samaan tapaan kuin esimerkiksi keskustelut.

Tulevaisuudessa kannattaisi suunnata huomiota myös kristillisen median tarkasteluun. Esimerkiksi Radio Dei ja TV7 ovat keskeisiä vaikuttajia tämän päivän kristillisessä kentässä, joten jonkun soisi analysoivan niiden lähettämien ohjelmien kielenkäyttöä eri näkökulmista. Myös erilaiset kristilliset nettisivut ja sosiaalinen media ovat vielä niukasti tutkittua kenttää: Miten uskonnollisuutta rakennetaan verkkokeskusteluissa? Entä millaisia sanastollisia resursseja ja metaforia hyödynnetään eri foorumeilla?

Kirjassa kirkko ja kristilliset liikkeet ovat edustettuina melko laajasti, mutta aukkojakin löytyy. Se, ettei esimerkiksi ortodoksikirkon piirissä tapahtuvasta kielenkäytöstä ole omaa artikkelia, johon tuntuu siltä, ettei sitä ole tutkittu. Suomen uskonnollinen kenttä on muuttunut ja kirjavoitunut, eikä se ole enää pelkästään kristillinen. Ehkäpä teoksen uudistetusta laitoksesta löytyy aikanaan artikkeleita myös esimerkiksi lestadiolaisten, mormonien ja muslimien yhteisöissä tapahtuvasta kielenkäytöstä.

HANNA LAPPALAINEN
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

KELA, MARIA 2007: *Jumalan kasvot suomeksi. Metaforisaatio ja erään uskonnollisen*

ilmauksen synty. Jyväskylä Studies in Humanities 82. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEHTINEN, ESA 2002: *Raamatun puhutte- lussa. Teksti, kokemus ja vuorovaikutus adventistien raamatuntutkistelussa*. Acta Universitatis Tamperensis 891. Tampereen yliopisto.

LEIBER, INKERI 2003: *Ex cathedra. Insti- tuutio puhuu. Saarnan ja opetuspuheen intersubjektiveja piirteitä*. Oulu: Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.

NISSI, RIIKKA 2010: *Totuuden jäljillä. Tekstin tulkinta nuorten aikuisten raamattu- piirikeskusteluissa*. Jyväskylä Studies in Humanities 82. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

OKSANEN, MIRJA 2007: *Tulkaa taivasbilei- siin! Hengellisen kielen uudistuminen kristillisessä nuortenlehdessä*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto, suomen kieli.

PAANANEN, LAURA 2012: *Jumala siunaa tota jätkää. Slangin ja uskonnollisen sanas- ton tehtäviä kolmen nuoren aikuisen kielessä*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen, suomalais-ug- rilaisten kielten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/33366/jumalasi.pdf?sequence=1>.

STEVANOVIC, MELISA 2013: *Deontic rights in interaction. A conversation analytic study on authority and cooperation*. Helsinki: Department of Social Research, University of Helsinki. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/39270/stevanovic_dissertation.pdf?sequence=1.